

Ми з дядьком Володею посварилися через місяць після того, як його тезко анексував Крим. Востаннє він написав мені о третій годині ночі за тель-авівським часом. Сказав, що наша сім'я має бути вдячна Радянському Союзу. Коли я читала дядькового листа о восьмій ранку за Брюсселем, то не одразу помітила, що його аватарка в скайпі перетворилася на відсутньо-сірий кружечок, а з профілю у вайбері зникла його фотографія в позі лотоса.

Я не могла викинути дядькового повідомлення з голови. Він написав багато дошкульних речей: Америка промила мені мізки, американський капіталізм згубив мого батька, але найбільше мене вразило, що ми, тобто наша сім'я, маємо бути глибоко вдячні Радянському Союзу. Думка про те, що хтось мусить тужити за режимом, назва якого була синонімом тоталітаризму, не вкладалася мені в голову. Я не могла повірити, що дядько, завзятий практик йоги і пристрасний фотограф, став апологетом звірств Радянського Союзу. СРСР безжально троцив наше фамільне дерево, винищував нас війнами, голодом і чистками – ми дорого заплатили за сім десятиліть радянського соціалізму. Що довше я перебирала в пам'яті спогади про радянське дитинство в Україні й згадувала злиденність нашого життя у вісімдесяті, то сильніше стискалося моє горло, гучніше пульсувало в скронях. Я закрила ноутбук, підійшла до вікна й притулилася чолом до холодного скла.

звинуватити в усьому мій новий дім – Брюссель, тому що все почалося з документа, складеного у штаб-квартирі Ради ЄС, розташованій на тій самій вулиці, де живу я. Він міг би пов'язати трагедію з угодою, що встановлювала умови співпраці й торгівлі між Євросоюзом та Україною і детально описувала економічну й політичну асоціацію. Тоді ЄС пообіцяв надати Україні фінансову підтримку, пільговий доступ до ринків і зближення правових стандартів та оборонної політики. Багаті аграрні ресурси України та стратегічне розташування на східному кордоні ЄС робили її привабливим партнером. Однак для Росії західний вектор сусідньої країни був загрозливим і провокативним, бо означав утрату впливу й контролю над Україною, територією, що була важливою для них ще за часів царату. Навіть якби угода про асоціацію тоді була підписана, можливо, нічого не змінилось би, принаймні для України, оскільки лише найбільші оптимісти могли сподіватися, що цей папірець відчинить двері до членства в ЄС пострадянській країні.

Хай там як, угоду так і не підписали. Тодішній президент Віктор Янукович на зустрічах із представниками ЄС безглуздо посміхався та говорив обтічні фрази про свободу й демократію. Згодом, у листопаді 2013 року, він ухопився за російську кредитну допомогу й передав ЄС непідписану угоду. Коли українці про це дізналися, закипіли гнівом. Попри те що угода стала б лише маленьким кроком, вона означала би поворот до Заходу й наближала би мрію про життя, де більше не існує нічим не стримуваної корупції та постійного тиску з російського боку. «Тепер нічого не зміниться», – сказала моя мама, подзвонивши із Чикаго. Вона говорила в ніс і, здається, схлипувала. Ми дивилися репортажі про студентів, які збиралися на майдані Незалежності й виступали проти неочікуваної зміни курсу

Януковича. «В Україні ніколи нічого не змінюється», – повторювала мама, і коли ми про це говорили, від відчаю її голос тремтів. Настало Різдво, але навіть у ці найхолодніші зимові дні студенти продовжували вартувати на Майдані. «До чого це призведе?» – запитувала мама, але відповіді я не знала.

Протести нагадали мені Помаранчеву революцію 2004 року, що почалася після того, як Янукович сфальсифікував результати виборів. Ті протести загасли на тлі стандартних звинувачень у корупції, якою були інфіковані всі українські президенти. Було важко по-справжньому співпереживати ще одній революції, яка, ймовірно, мала закінчитися так само, тож ми з Володею вирішили, що спроби розібратися в українській політиці були досить невдячною справою. Я вивчала політологію і навіть написала дипломну роботу про корупційні моделі в посткомуністичному світі, але ситуація в Україні все одно мене спантеличувала. Місце, де я народилася, залишалося далеким незрозумілим краєм.

Однак незалежно від того, могла я зрозуміти Україну чи ні, події Майдану прикували мою увагу. Коли урядові війська почали бити протестувальників, це тільки посилило протест, і на вулиці вийшли люди різного походження й різних соціальних класів. Влада відреагувала жорстоко, і зрештою снайпери почали стріляти в мітингувальників.

Я дивилася новини й не могла відійти від потрясіння. Усі ці жажливі зображення червоних калюж на асфальті, отворів від куль, охоплених вогнем автомобільних шин у моїй свідомості ніяк не могли бути пов'язані з Майданом. Мій Майдан був не таким.

«Зустрінемося на Майдані». Ми з моєю шкільною подругою Оленою жили поряд, але все одно заходили на Хрещатик,

вулицю завдовжки понад кілометр, що виходить на Майдан. Ми сиділи на теплих кам'яних сходах площі й зачаровано дивилися на різнокольорову юрбу студентів, сімей з дітьми й туристів, які стрімко проносилися повз нас. Уявляли, ніби й самі були частиною тієї енергії, гомінкої, яскравої та гламурної. За день до мого від'їзду до Штатів у 1994-му, через три роки після того, як Україна стала незалежною, ми з Оленою прийшли на Майдан, купили у вуличному кіоску шоколадне морозиво і їли його, гуляючи площею. Олена була вдягнена в кобальтово-синю сукню з оксамитовим комірцем і була схожа на femme fatale, якою так хотіла бути. Я намазала губи червоною помадою, що розтеклася в кутиках рота і зробила мене схожою на незграбну підлітку, якою я здаватися не хотіла. Каштани цвіли темно-рожевим – таке бувало тільки на Хрещатику, і я думала, ніби весна ніколи не скінчиться.

У 2014 році здавалося, що весна ніколи не настане. Фігури на екрані хитались і зіштовхувались одна з одною. Камера намагалася їх наздогнати, продираючись крізь чорний дим, а потім вихоплювала тіні снайперів. Звуки пострілів проникали в мою брусельську кімнату й відбивалися від стін. Мое серце калатало так, що його биття оглушувало мене.

Коли щось наше, щось, що ми вважаємо своїм без усяких додаткових умов, на наших же очах знищують, це знищує нас разом з ним. Я споглядала за стріляниною на Майдані й чіплялася за власні спогади про Україну, щоб згадати, відновити те, що було моїм і становило значну частину мене.

Цікаво, чи була Олена на Майдані, питала я себе. Перші роки після мого від'їзду ми намагалися підтримувати зв'язок, але наші листи ставали все коротшими й зрештою зійшли на нівець. Я пам'ятаю, де вона жила, але не знаю, ким стала.

І хоч відносини між Україною та Росією загострювались усе сильніше, я не очікувала, що це зачепить мою сім'ю. Навіть після того, як на Майдані люди загинули від куль, я не могла повірити, що Росія здатна почати війну. А якби й допустила цю неймовірну можливість, то була б упевнена, що конфлікт між Росією та Україною не зможе розколоти переплетеного коріння моєї родини. Українська гілка нашої сім'ї мала ромське й, можливо, єврейське походження, а російська – взяла досить близько до серця комуністичне гасло про «дружбу народів», тому через численні шлюби в мозаїчному різноманітті моєї родини з'явилася добра половина представників союзних республік.

Удома ми всі розмовляли російською. Окрім прабабусі Асі й прадіда Сергія по маминій лінії: вони спілкувались українською. Я не вважала це ознакою етнічної відмінності, тому що Ася й Сергій жили в селі, а решта – в Києві. У Радянському Союзі в містах люди розмовляли російською, а в селах – мовами республік. І мій батько, і Володя, етнічні росіяни, вміли говорити українською і декламували вірші Тараса Шевченка значно краще, ніж моя мама-українка. Деякі з наших родичів розмовляли азербайджанською, вірменською, їдишем, польською та білоруською. Нові шлюби і дружні стосунки приносили нам нові звичаї та традиції, додавали ще більше барв і культурних особливостей до строкатого життя моєї рідні. Мене це так заплутало, що я не знала, що написати в графі «національність» в обов'язковій шкільній анкеті, і залишила її пустою, чим сильно здивувала вчительку. Мене не навчили визначати людей за їхньою етнічною, мовною чи расовою належністю, мене не виховували так, щоб я ідентифікувала себе з якоюсь певною групою. Мені знадобилися роки, щоб

зрозуміти, що для багатьох людей це не є нормою, хоча я й досі вірю, що саме так і має бути.

Після переїзду до Чикаго моє відчуття власної ідентичності залишалось так само розмитим. Я сумувала за друзями, бабусями й дідусем в Україні. Сумувала за Києвом – контрастом радянської брутальності та золотоверхой середньовічної краси. Я почувалася пригніченою та писала вірші про смерть і нічність життя. Мама з вітчимою облаштовували побут, а я була покинутою напризволяще – між двома країнами, між дитинством і дорослістю. Але згодом відкрила для себе чимало того, що полюбила в новому місці.

Я перейняла американську ідею про країну як «плавильний котел» іммігрантів та мультикультурне самосприйняття. Коли люди питали, звідки я родом, я відповідала, що з Росії: так було простіше пояснити, адже більшість американців, з якими спілкувалася, ще якось могли скласти до купи уявлення про радянську історію, але Україна для них залишалася білою плямою.

Моя мама – українка, мій тато народився в Україні, але оскільки його батьки походили з Росії, у радянських документах був записаний як росіянин. В СРСР було звичною практикою передавати національність по батькові. Тож у моєму паспорті могла з'явитися графа «росіянка» – формальність, що мала небагато спільного з реальністю.

Та все це було неважливо для членів моєї сім'ї. Ні розпад Радянського Союзу, ні еміграція не змінили неупередженого й толерантного ставлення родини до того, що всі люди різні, і я не очікувала, що це зробить чергова політична криза в Україні.

Коли російська армія з'явилася в Криму, між мною та Володею виникла напруженість. Що більше новин я читала (а я читала їх щогодини), то сильніше відчувала, ніби моє тіло мені

не належить. Я не могла відірватися від перегляду моторошних кадрів, сподівалася, знайдеться хоч щось, будь-що, здатне зупинити події, які виходили з-під контролю. Але в'їхали танки, люди в зеленій формі без розпізнавальних знаків зайняли позиції, і мене охопила паніка.

– Не бери це так близько до серця. Хрущов колись подарував Крим Україні, – сказав Володя.

Він думав, що мене це заспокоїть. Коли ми з Володею поговорили по скайпу, то постійно перечіплювалися об тему Криму, і дядько посилався на акт 1954 року, яким Генеральний секретар зробив півострів частиною Української Радянської Республіки.

– Кримчани – такі ж росіяни, як і ми, – продовжував Володя.

Я могла б відповісти, що маю українське коріння, але не стала. Бо не в тому була справа: війна вибухнула не через національність мешканців Криму. І я не хотіла приймати гру з ярликами.

– Ти забуваєш про корінних мешканців – кримських татар, – завважила я.

– Першими Крим заселили греки, – відповів на це Володя.

– Ну, Сталін депортував і греків, і кримських татар одразу після Другої світової, – огризнулася я.

– А коли Україна вийшла з Радянського Союзу, вона забрала із собою Крим і не спитала в людей, чого вони хочуть. Про це ти колись думала? – Володя підвищив голос і більше не переймався тим, чи вдається йому мене заспокоїти.

Я знову не погодилася з дядьковим тлумаченням історії, тому що в 1991 році Україна провела референдум про незалежність, і всі регіони включно з Кримом проголосували за вихід зі складу СРСР. Щоправда, у Криму відсоток був найменший, але цього я Володі розповідати не стала. Зрештою, він однаково мене не слухав.